

انجمن علمی فقه‌بزرای تطبیقی ایران

فصلنامه فقه‌بزرای تطبیقی

Volume 1, Issue 2, 2021

Proactive and Reactive Prevention of Sexual in the Legal System of Iran and England

Hosseinali Zohreh Manesh Rostami¹, Behnam Ghanbarpour*², Hasn Hajitabar Firoozjai³

1. PhD student, Department of Criminal Law and Criminology, Ayatollah Amoly International Branch, Islamic Azad University, Amol, Iran.

2. Assistant Professor, Department of Jurisprudence and Islamic Law, Ghaemshahr Branch, Islamic Azad University, Ghaemshahr, Iran. (Corresponding Author)

3. Associate Professor, Department of Criminal Law and Criminology, Ghaemshahr Branch, Islamic Azad University, Ghaemshahr, Iran.

ARTICLE INFORMATION

Type of Article:

Original Research

Pages: 119-128

Corresponding Author's Info

ORCID: 0000-0003-2206-4702

TELL: +989111153345

Email:

behnamghanbarpor45@yahoo.com

Article history:

Received: 02 Apr 2021

Revised: 20 May 2021

Accepted: 11 Jun 2021

Published online: 22 Jun 2021

Keywords:

Sexual Crime, Active
Prevention, Reactive
Prevention, Punishment.

ABSTRACT

Sexual crimes have been considered as the most important types of crimes from the past until now, in such a way that this issue is also mentioned in the Holy Quran and jurisprudence texts, and appropriate responses have been made according to the type of crimes, and the basis of Iranian law is also based on this. The issue of responding to sexual crimes in English law consists of legal doctrine and judicial procedure; Because British law is derived from the Common Law legal system. Any sexual behavior committed without consent is considered a crime and this criterion is the same for all sexual crimes. Both types of prevention have been paid attention to in Iranian and English laws, but in the field of growth-oriented prevention, British law has performed better. Therefore, the current research aims to investigate the response to sexual crimes in the way of proactive (non-criminal) and reactive (criminal) prevention in the legal system of Iran and England, using a descriptive and analytical method. According to jurisprudence and legal texts, a reaction in sexual crimes in Iran has a better performance than English law, even though the scope of sexual crimes has been extensively studied in English law.

This is an open access article under the CC BY license.

© 2021 The Authors.

How to Cite This Article: Zohreh Manesh Rostami, H; Ghanbarpour, B & Hajitabar Firoozjai, H (2021). "Proactive and Reactive Prevention of Sexual in the Legal System of Iran and England" . *Journal of Comparative Criminal Jurisprudence*, 1(2): 119-128.

انجمن علمی فقه‌پژای تطبیقی ایران

فصلنامه فقه‌پژای تطبیقی

www.jccj.ir

فصلنامه فقه‌پژای تطبیقی

دوره اول، شماره دوم، تابستان ۱۴۰۰

پاسخ‌دهی به جرایم جنسی به شیوه پیشگیری کنشی و واکنشی در نظام حقوقی ایران و انگلستان

حسینعلی زهره‌منش رستمی^{۱*}، بهنام قنبرپور^۲، حسن حاجی‌تبار فیروزجایی^۳

۱. دانشجوی دکتری، گروه حقوق جزا و جرم‌شناسی، واحد آیت الله املی، دانشگاه آزاد اسلامی، آمل، ایران.

۲. استادیار، گروه فقه و حقوق اسلامی، واحد قایمشهر، دانشگاه آزاد اسلامی، قایمشهر، ایران. (نویسنده مسؤول)

۳. دانشیار، گروه حقوق جزا و جرم‌شناسی، واحد قایمشهر، دانشگاه آزاد اسلامی، قایمشهر، ایران.

چکیده

جرایم جنسی به‌عنوان مهمترین نوع جرایم از ادوار گذشته تا حال مورد توجه قرار گرفته است به گونه‌ای که به این موضوع در قرآن کریم و متون فقهی نیز اشاره شده و پاسخ‌دهی متناسبی با توجه به نوع جرایم انجام گرفته و مبنای حقوق ایران نیز بر این اساس شکل گرفته است. موضوع پاسخ‌دهی به جرایم جنسی در حقوق انگلیس متشکل از دکتین حقوقی و رویه قضایی است؛ چراکه حقوق انگلیس، بر گرفته از نظام حقوقی کامن‌لا است. هر رفتار جنسی که بدون رضایت صورت گیرد، جرم تلقی گردیده و این معیار برای همه جرایم جنسی یکسان است. در حقوق ایران و انگلیس به هر دو نوع پیشگیری توجه شده است ولیکن در زمینه پیشگیری رشدمدار، حقوق انگلیس عملکرد بهتری داشته است. از این رو پژوهش حاضر با هدف بررسی پاسخ‌دهی به جرایم جنسی به شیوه پیشگیری کنشی (غیرکیفری) و واکنشی (کیفری) در نظام حقوقی ایران و انگلستان به روش توصیفی و تحلیلی به این نتیجه دست یافته که نظام حقوقی ایران در راستای پیشگیری کنشی و واکنشی در جرایم جنسی با توجه به متون فقهی و حقوقی عملکرد بهتری نسبت به حقوق انگلیس دارد هرچند که درخصوص گستره جرایم جنسی در مصداق‌بندی در حقوق انگلیس مطالعات گسترده‌ای صورت گرفته است.

اطلاعات مقاله

نوع مقاله: پژوهشی

صفحات: ۱۱۹-۱۲۸

اطلاعات نویسنده مسؤول

کد ارکید: ۰۰۰۰-۰۰۰۳-۲۲۰۶-۴۷۰۲

تلفن: +۹۸۹۱۱۱۱۵۳۳۴۵

ایمیل:

behnamghanbarpor45@yahoo.com

سابقه مقاله:

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۰۱/۱۳

تاریخ ویرایش: ۱۴۰۰/۰۲/۳۰

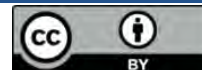
تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۰۳/۲۱

تاریخ انتشار: ۱۴۰۰/۰۴/۰۱

واژگان کلیدی:

جرم جنسی، پیشگیری کنشی، پیشگیری واکنشی، کیفر.

خوانندگان این مجله، اجازه توزیع، ترکیب مجدد، تغییر جزئی و کار روی حاضر به صورت غیرتجاری را دارند.

© تمامی حقوق انتشار این مقاله، متعلق به نویسنده می‌باشد.

مقدمه

سیاست جنایی مشارکتی در راستای جرایم جنسی که الگوی مناسبی در جهت پاسخ‌دهی به این نوع جرایم است، بیانگر نقش و جایگاه مردم و نهادهای اجتماعی و غیردولتی در فرایند کیفری است که به دو گونه کنشی (پیشگیرانه یا فعال) و واکنشی (پاسخگو یا منفعل) قابل تقسیم است. هدف اصلی سیاست جنایی مشارکتی کنشی یا اولیه در جرایم جنسی، پیشگیری از ارتکاب جرم یا کاهش آن از طریق فرهنگ‌سازی در رفتارهای اجتماعی است که به آن پیشگیری اجتماعی نیز گفته می‌شود و بیانگر نقش مردم در کاهش ارتکاب جرایم جنسی است. هدف سیاست جنایی مشارکتی واکنشی یا ثانویه، دخالت دادن مردم و نهادهای غیردولتی در فرایند کیفری، پس از وقوع جرایم جنسی است. در این رویکرد، دیگر نهاد عدالت کیفری، تنها مرجع پاسخگویی و حل اختلاف نیست، بلکه از ظرفیت نهادهای مردمی و جامعه‌ی نیز در این زمینه استمداد می‌گردد. با مشارکت مردم در فرایند کیفری، شاهد احترام به اراده مردم خواهیم بود که نتیجه آن افزایش اعتماد عمومی به دستگاه عدالت کیفری و کاهش ارتکاب جرایم جنسی است (شیعه‌علی و همکاران، ۱۳۹۴: ۲۸۷). مهم‌ترین الگوی پاسخ‌دهی به جرایم جنسی که پس از مداخله سمن‌ها در این نوع جرایم را می‌توان عنوان نمود (البته در قانون آیین دادرسی کیفری مصوب ۱۳۹۲ مداخله در این نوع جرایم، محدود نیز گردیده است)، اقدام پیشگیرانه‌ای است که در سطوح مختلف پیشگیری می‌تواند مورد مطالعه قرار گیرد. افزایش جرایم جنسی، عواقب ناگواری همچون محو احساس امنیت، ازهم‌گسستگی بنیان خانواده، جریحه‌دار شدن احساسات عمومی، شیوع بی‌قانونی در جامعه و حتی سایر جرایم غیرجنسی را به دنبال خواهد داشت. در پیشگیری غیرکیفری یا وضعی نیز، بر وضعیت و موقعیت، زمان و مکان وقوع جرم تأکید دارد، به‌گونه‌ای که ارتکاب جرم برای بزه‌کار سخت

گردد، یا فرصت ارتکاب جرم از وی گرفته شود یا خطر شناسایی و دستگیری وی افزایش یابد. البته اهمیت راهکارهای پیشگیری وضعی از جرایم جنسی از طریق خانواده و رسانه‌ها از نظر تأثیرگذاری کمتر از راهکارهای نظارتی و کنترل رسمی، یعنی از طریق دولت و پلیس نمی‌باشد. تحکیم بنیان خانواده، نظارت و مراقبت والدین بر معاشرت فرزندان و استفاده آنان از وسایل ارتباط جمعی، مراقبت بر حفظ حجاب و عفاف در خانواده و اجتماع، اطلاع رسانی و آموزش رسانه‌ها از مهم‌ترین راهکارهای پیشگیری از جرایم جنسی هستند که اجرای آن‌ها در کاهش آمار جرایم جنسی تأثیر زیادی خواهند داشت. به‌طورکلی در ارزیابی الگوی پاسخ‌دهی به جرایم جنسی می‌توان در هر دو حقوق نوشته و نانوشته به شاخصه‌های مختلفی اشاره داشت که پیش از ارتکاب این نوع جرایم و پس از ارتکاب آن و همچنین در مرحله اجرای حکم و پس از اجرای حکم، الگوها و اهداف مختلفی را دنبال می‌کنند که به‌نظر می‌رسد سیستم حقوقی انگلیس در این عرصه پیش‌تر است و با توجه به وضع مقررات مختلف و رویه قضایی متناسب بهتر از حقوق ایران عمل کرده است. به‌نظر می‌رسد حقوق ایران نیز در این خصوص می‌بایست به سیستم حقوقی انگلیس توجه نماید و تا آنکه به‌دنبال پاسخ متناسب به جرم باشد، حمایت‌های قضایی، حقوقی، اقتصادی، اجتماعی و... را نیز در نظر دارد. با این حال در مقاله پیش‌رو به پیشگیری کنشی و واکنشی به همراه بررسی رویه قضایی موجود پرداخته خواهد شد.

۱- پیشگیری کنشی (غیرکیفری) از جرایم جنسی در نظام**حقوقی ایران و انگلستان****۱-۱- حقوق ایران**

هدف از تدابیر پیشگیرانه وضعی در جرایم جنسی، سلب فرصت و ابزار ارتکاب جرم از دسترس مجرمان بالقوه می‌باشد که توسط اقدام کنندگان عملیات پیشگیرانه صورت می‌گیرد.

این اقدامات می‌تواند درخصوص این نوع جرایم متفاوت باشد. از این رو پیشگیری وضعی یا موقعیت‌مدار در جرایم جنسی در ساده‌ترین تعریف، یعنی پیشگیری از این نوع جرایم با تدابیری که بر موقعیت‌های محیطی و زمینه‌ساز جرم یا وضعیت‌های پیش‌جنایی محیطی تأثیر می‌گذارند (رایجیان اصلی، ۱۳۸۳: ۱۵۶). پیشگیری وضعی درخصوص جرایم جنسی، نوعی از پیشگیری غیرکیفری یا کنشی است که تأکید بر وضعیت و موقعیت، زمان و مکان وقوع جرم جنسی دارد که نمونه بارز آن پلیس گشت یا انتظامی است؛ به گونه‌ای که ارتکاب جرم برای بزهکار سخت‌تر می‌شود، یا فرصت ارتکاب جرم از وی گرفته می‌شود و یا خطر شناسایی و دستگیری وی را افزایش می‌دهد. این اقدامات مقدم بر وقوع جرم است؛ بنابراین پیشینی نیز نامیده می‌شود. این اقدامات ممکن است ناظر به وظایف تکالیف نهادهای پلیسی باشد. این نوع از پیشگیری وضعی، پیشگیری انتظامی یا پلیسی نامیده می‌شود (مانند اقدامات گشت ارشاد و یا پلیس امنیت اخلاقی و...) (شیری، ۱۳۸۷: ۱۹). از مهمترین راهکارهای پیشگیری وضعی در حقوق ایران را می‌توان تحکیم بنیان خانواده، نظارت و مراقبت والدین بر معاشرت فرزندان و استفاده آنان از وسایل ارتباط جمعی، مراقبت بر حفظ حجاب و عفاف در خانواده و اجتماع، اطلاع رسانی و آموزش رسانه‌ها عنوان نمود که اجرای آنها در کاهش آمار جرایم جنسی تأثیر به‌سزایی دارد (توحیدی و فضلی، ۱۳۹۳: ۷۱).

این اقدامات می‌تواند درخصوص این نوع جرایم متفاوت باشد. از این رو پیشگیری وضعی یا موقعیت‌مدار در جرایم جنسی در ساده‌ترین تعریف، یعنی پیشگیری از این نوع جرایم با تدابیری که بر موقعیت‌های پیش‌جنایی محیطی تأثیر می‌گذارند (رایجیان اصلی، ۱۳۸۳: ۱۵۶). پیشگیری وضعی درخصوص جرایم جنسی، نوعی از پیشگیری غیرکیفری یا کنشی است که تأکید بر وضعیت و موقعیت، زمان و مکان وقوع جرم جنسی دارد که نمونه بارز آن پلیس گشت یا انتظامی است؛ به گونه‌ای که ارتکاب جرم برای بزهکار سخت‌تر می‌شود، یا فرصت ارتکاب جرم از وی گرفته می‌شود و یا خطر شناسایی و دستگیری وی را افزایش می‌دهد. این اقدامات مقدم بر وقوع جرم است؛ بنابراین پیشینی نیز نامیده می‌شود. این اقدامات ممکن است ناظر به وظایف تکالیف نهادهای پلیسی باشد. این نوع از پیشگیری وضعی، پیشگیری انتظامی یا پلیسی نامیده می‌شود (مانند اقدامات گشت ارشاد و یا پلیس امنیت اخلاقی و...) (شیری، ۱۳۸۷: ۱۹). از مهمترین راهکارهای پیشگیری وضعی در حقوق ایران را می‌توان تحکیم بنیان خانواده، نظارت و مراقبت والدین بر معاشرت فرزندان و استفاده آنان از وسایل ارتباط جمعی، مراقبت بر حفظ حجاب و عفاف در خانواده و اجتماع، اطلاع رسانی و آموزش رسانه‌ها عنوان نمود که اجرای آنها در کاهش آمار جرایم جنسی تأثیر به‌سزایی دارد (توحیدی و فضلی، ۱۳۹۳: ۷۱).

دو رکن اساسی در پیشگیری وضعی از جرایم جنسی دیده می‌شود: دشوار کردن و کاهش امکان ارتکاب جرم و از بین بردن جذابیت‌های جرم که محرک فرد به ارتکاب جرایم جنسی است. فرینگتون و ولش در تعریفی مختصر ارکان اساسی پیشگیری وضعی یا موقعیت‌مدار را این گونه بیان کرده‌اند: «پیشگیری وضعی به مداخلاتی اشاره دارد که برای جلوگیری از وقوع جرم از طریق کاهش فرصت‌ها و افزایش خطر و دشواری ارتکاب جرم طراحی طراحی شده‌اند» (نجفی ابرندآبادی،

دومین خط دفاعی ارائه شده توسط جامعه در برابر بزهکاری شباهت زیادی به فشاری که به‌منظور هماهنگ شدن و تطبیق با جامعه وارد می‌شود، ندارد. مورد حاضر ابزار و شیوه‌های دیگری را اعمال کرده، راهکارهای جدیدی را به کار گرفته و مطابق منطق دیگری عمل می‌کند؛ زیرا اهداف عاملین و کنشگرهای آن متفاوت است: اجتناب کردن از اینکه فرد بزهکار به‌واسطه عملکرد مجرمانه خود به بزه‌دیده تبدیل نشود. پیشگیری وضعی در منطق جرم‌شناسی عملکرد مجرمانه و انتخاب معقولانه جای می‌گیرد و بر روی تصمیمات کنشگر یا عاملی که از قدرت تعقل و استدلال برخوردار است تأثیر می‌گذارد. منظور از پیشگیری وضعی در جرایم جنسی اشاره به ابزارها و معیارهای غیرکیفری است که به‌منظور جلوگیری از ارتکاب فعل مجرمانه در فضای مجازی، به کمک اصلاح و تغییر شرایط خاصی که در طی آن جرم به‌وجود می‌آید، به کار می‌روند. جرم‌شناسانی که در مورد این‌گونه پیشگیری‌ها تخصص دارند، گروه خاصی از جرایم را مورد توجه قرار می‌دهند و سپس شرایطی را که به‌واسطه آن بزهکار مرتکب جرم می‌شود را تغییر داده یا اصلاح می‌کنند، به‌نحوی که برای مرتکبین جرایم مذکور، ارتکاب آن جرایم

دو رکن اساسی در پیشگیری وضعی از جرایم جنسی دیده می‌شود: دشوار کردن و کاهش امکان ارتکاب جرم و از بین بردن جذابیت‌های جرم که محرک فرد به ارتکاب جرایم جنسی است. فرینگتون و ولش در تعریفی مختصر ارکان اساسی پیشگیری وضعی یا موقعیت‌مدار را این گونه بیان کرده‌اند: «پیشگیری وضعی به مداخلاتی اشاره دارد که برای جلوگیری از وقوع جرم از طریق کاهش فرصت‌ها و افزایش خطر و دشواری ارتکاب جرم طراحی طراحی شده‌اند» (نجفی ابرندآبادی،

۱-۲- حقوق انگلیس

پیشگیری کنشی یا غیرکیفری که با عنوان پیشگیری وضعی، به صورت علمی در دهه ۱۹۸۰ در کشور انگلستان مطرح شد. با توجه به شرایط بزهکار، نوع جرایم، اهداف و موضوعات جرم و خصوصیات بزه‌دیده، اقداماتی را به اجرا می‌گذارد که فرآیند آنها از بین رفتن و یا تضعیف موقعیت‌ها و فرصت‌های ارتکاب جرایم جنسی خواهد بود. کاهش فرصت‌ها و موقعیت‌های ارتکاب جرم با توسعه امنیت فیزیکی یا طراحی ساختمان‌ها و محله‌ها که در نهایت موجب خطرناک و پرهزینه‌تر شدن اعمال مجرمانه می‌شود همراه است. این شیوه پیشگیری در انگلستان در قالب پیشگیری وضعی از جرایم مورد عمل قرار گرفته است. در این روش در حقوق انگلیس، کنترل و ابتکار برای پیشگیری، جانشین برخورد کیفری و مجازات و یا انفعال می‌شود. در واقع، هدف جرم مورد حمایت قرار گرفته و از پیشرفت مراحل ارتکاب جرم جلوگیری می‌شود. با توجه به جنبه حسابگری در ارتکاب جرایم به‌طور کلی و به‌ویژه در جرایم مالی، جنسی و عفت و اخلاق عمومی و محاسبه منفعت و خطر ارتکاب بزه توسط بزهکار، می‌توان با تغییر در اوضاع و احوال مرتبط با بزهکار، بزه‌دیده و گستره جغرافیایی مورد هدف بزهکار، ارتکاب بزه را سخت و سخت‌تر نمود. چنین شرایطی قطعاً معادلات و محاسبات مجرم را به هم ریخته و حمله به هدف را برای وی مشکل، خطرناک و پرهزینه خواهد نمود. این اقدامات در نتیجه موجب انصراف بسیاری از افراد از روی آوردن به جرم و انقطاع مراحل ارتکاب جرم خواهد شد. در این شیوه، مدیریت پیشگیری از جرم با تغییر و اصلاح روش زندگی افراد، محیط سکونت آنان، هدف خنثی‌سازی عملیات مجرمانه را دارد. از بین بردن اماکن و محلاتی که محل گردهم‌آیی و تجمع ولگردان، فواحش، توزیع کنندگان مواد مخدر، اشرار و سابقه‌داران است، استقرار نیروهای پیشگیری و انتظامی در اطراف پارک‌ها، مدارس، میادین، ایجاد گشت‌های محلات، تعبیه دوربین‌های مداربسته نیز از دیگر سازوکارهای پیشگیری وضعی می‌تواند باشد. پیشگیری وضعی در قالب

بسیار مشکل، بسیار خطرناک و بدون نتیجه به نظر برسد. راهکار مذکور بر روی این پیش‌فرض بنا شده است که هر چقدر بزهکار از نظر قدرت تعقل و استدلال در مرحله پایینی هم قرار داشته باشد، اگر حساب کند که دستاوردهای احتمالی او از این عمل خلاف بسیار کمتر از میزان تلاشی است که به خرج می‌دهد و احتمال خطر آن نیز بسیار زیاد است، دست به ارتکاب جرم مورد نظر نخواهد زد. همچنین نظریه مذکور این نکته را نیز مورد توجه قرار داده است که تمامی بزهکاران افرادی منفعت‌طلب و مادی‌گرا هستند که از قوانین جسمانی- انسانی تبعیت می‌کنند: تنها در کتاب‌های داستان است که توانایی‌های متافیزیکی و غیرطبیعی، نظیر عبور از دیوار وجود دارد. روش‌های غیر ارادی، خود انگیخته و شهودی پیشگیری وضعی از گذشته بسیار دور مورد استفاده قرار می‌گرفتند (گسن، ۱۳۹۴: ۲۲۳-۲۲۱). با این وجود، پیشگیری وضعی در جرایم جنسی، راهکار مناسب در پیشگیری از این نوع جرایم است.

در فقه اسلامی نیز همواره پیشگیری غیرکیفری مورد توجه قرار گرفته است؛ داشتن عفت، خویشن‌داری، داشتن حجاب، حیا، اصل خدامحوری، اصل تعبدمداری، تقویت ایمان، اصل آخرت‌گرایی، اصل اخلاق‌مداری، اصل اعتدال‌گرایی، اصل خوف و رجا، تقوا، آموزش- حمایت، پرهیز از اختلاط با نامحرم، کاهش روابط با نامحرم، پرهیز از تبرج و خودنمایی، خودداری از عشوه‌گری، ناز و کرشمه کردن برای نامحرم، کنترل نگاه، ممنوعیت لمس، تشویق به ازدواج و نقش خانواده و شهروندان در تربیت انسان‌ها از جمله سیاست‌های غیرکیفری (پیشگیری اجتماعی) فقه اسلامی در برابر جرایم جنسی می‌باشند (الهی و همکاران ۱۴۰۰: ۳۹). به‌طور کلی پیشگیری کنشی (غیرکیفری) ریشه در مبانی فقهی نیز دارد و این موضوع در قبال حقوق انگلیس یک نقطه قوت به شمار می‌آید.

داشت که دیوارهای زندان باید دارای رنگی باشد که همگان در گذر از محدوده آن‌جا، متوجه شوند که اینجا زندان است، اینجا سر منزل نهایی بزهکاران است؛ از این رو با عبرت از بزهکاران در حال تحمل کیفر، اندیشه ارتکاب جرم از میان رود. اما این مفهوم با قسم مطلق پیشگیری عام هم شامل پیشگیری کیفری و هم غیر کیفری می‌شود، متفاوت است؛ پیشگیری در این معنا، عبارت است از همه اقدامات و تدابیری که برای مبارزه با بزهکاری صورت می‌گیرد. اعم از واکنش‌های جامعه علیه جرم از قبیل مجازات یا اقدامات تأمینی و تربیتی و جبران ضرر و زیان مجنی‌علیه، فردی کردن مجازات‌ها و اعطای آزادی مشروط و استفاده از مجازات‌های جایگزین حبس، بازپروری و هر اقدامی که برای اصلاح مجرم و جلوگیری از تکرار جرم در آینده صورت می‌گیرد. همچنین سایر نمودهای واکنش اجتماعی که به‌منظور کاهش یا از بین بردن علل بزهکاری و قبل از وقوع جرم به‌منظور خنثی کردن عوامل جرم‌زای محیط خانوادگی، اجتماعی بزهکار که در تکوین جرم مؤثرند، به عمل می‌آید و نیز فعالیت‌هایی که برای جلوگیری از فعلیت یافتن اندیشه‌های مجرمانه بزهکاران در جامعه صورت می‌گیرد. بنابراین مفهوم پیشگیری در معنای عام، طیف وسیعی از انواع پیشگیری از وقوع جرم و اصلاح مجرمان را اعم از پیشگیری کیفری و پیشگیری غیرکیفری را در برمی‌گیرد (جعفریان و همکاران، ۱۳۸۷: ۱۳۸). با این حال در پیشگیری کیفری عام، سه محور تهدید بالقوه به مجازات، تهدید بالفعل به مجازات، سرعت در اجرای مجازات مورد توجه است که عمدتاً روی محور اول و با نبود آن به ترتیب روی محورهای دیگر توجه می‌شود. در بازدارندگی عمومی دو موضوع «قطعیت» (افزایش احتمال اجرای مجازات) و «شدت و تناسب مجازات با جرم برای بازدارندگی» مورد توجه است. با این وجود در پیشگیری کیفری عام، می‌بایست قطعیت و شدت مجازات در موارد قانونی مورد توجه قرار گیرد و اینکه موضوع اینگونه پیشگیری، عام است و شامل کلیه افراد می‌شود و مجازات در ملاً عام صورت می‌گیرد.

کاهش فرصت‌ها و موقعیت‌ها توسط کلارک، کرنیش، هی هیور؛ تغییر موقعیت‌ها به‌ویژه با تغییر طراحی مجتمع‌های مسکونی به وسیله نیومن، توجه به رابطه جرم و محیط فیزیکی توسط وود در قالب نظریه قابل دفاع رابطه محیط و جرم،^۱ بهبود قابلیت‌های نظارت عادی به‌عنوان وسیله‌ای برای ارعاب بزهکاران و افزایش خطر دستگیری آنان توسط ژاکوبس مطرح و تبیین گردیده است. آنچه مسلم است، اعمال هر یک از این روش‌ها به تنهایی نمی‌توانند موجب پیشگیری قطعی بزهکاری شود؛ هرچند ممکن است به‌صورت مقطعی یا موضعی مؤثر باشد. بنابراین مهمترین سازوکار در مقوله پیشگیری از وقوع جرایم، استفاده تلفیقی از انواع روش‌های پیشگیرانه خواهد بود. به عبارت دیگر، مثلاً در برخورد با حالت خطرناک می‌توان از پیشگیری اختصاصی، کاهش آسیب‌پذیری آماج جرم با پیشگیری وضعی، اثر عبرت‌انگیزی در افراد مستعد با اعمال کیفر مناسب، تضعیف و کاهش امیال مجرمانه با پیشگیری عمومی و از بین بردن و امحاء عوامل جرم‌زا بهره جست. در غیر این صورت نمی‌توان با نگاه مجرد و انتزاعی و صرفاً با تکیه بر یک روش به مبارزه با پدیده پیچیده بزهکاری همت گماشت (نجفی توانا، ۱۳۹۰: ۵۶-۵۵).

۲- پیشگیری واکنشی (کیفری) از جرایم جنسی در نظام حقوقی ایران و انگلستان

۲-۱- حقوق ایران

پیشگیری واکنشی یا کیفری در جرایم جنسی را به دو دسته تقسیم نموده‌اند، که این تقسیم‌بندی به عام و خاص منقسم گردیده است.

۲-۱-۱- پیشگیری واکنشی عام

منظور از این نوع پیشگیری در جرایم جنسی این است که با اجرای مجازات در این نوع جرایم به‌طور سریع و حتمی و آن هم در ملاً عام، انگیزه ارتکاب جرم را در بزهکاران بالقوه از بین ببرد و یا کاهش دهد. در این رابطه ژرمی بنتام اعتقاد

^۱ - Defensible Space Theory.

در وقوع این دسته از جرایم نقش به‌سزایی داشته باشد، لذا جرم‌انگاری بدحجابی از این منظر ضرورتی است که منتفع اصلی آن خود زنان خواهند بود، زیرا موجب پیشگیری از این‌گونه جرایم علیه ایشان می‌باشد. این رویکرد در تبصره ماده ۶۳۸ قانون مجازات اسلامی «تعزیرات» به نوعی پذیرفته شده است و قانونگذار با توجه به نقش بزه‌دیده و اثرگذاری او در ارتکاب جرم، با جرم‌انگاری بدحجابی از نقش مهم پیشگیری از بزه‌دیدگی که بدپوششی از مصداق‌های بارز آن می‌باشد غفلت نورزیده است (حسینی و صفری، ۱۳۹۴: ۱۶۳).

۲-۱-۲- پیشگیری واکنشی خاص

علاوه بر آن که کیفر تحمیلی به بزهکار در جرایم جنسی می‌بایست عهده‌دار برقراری تعادل اجتماعی و تنبیه خطای اخلاقی وی بوده و افکار عمومی منجر از عمل وی را ارضاء نماید، لازم است به‌نحوی انتخاب و اجرا شود که جرمی که به وقوع پیوسته دیگر بار توسط مجرم تکرار نشود. بر این اساس برای تحقق پیشگیری خاص می‌بایست تلاش گردد تا مجرم چه از طریق تهدید یا ارباب فردی و چه از طریق سازگارسازی مجدد و به سازی و بازگشت به اجتماع، دیگر مرتکب جرایم جدید نگردد. با اتخاذ چنین روشی که بر تئوری لزوم فایده‌گرا بودن کیفر استوار است، در مواردی که اقدامات مذکور فایده‌ای را مترتب نداند حکم به طرد مجرم از اجتماع داده می‌شود. طرد از اجتماع می‌تواند به شکل تبعید، سلب دائم آزادی و در نهایت سلب حیات وی منجر شود. با این وجود هدف از پیشگیری واکنشی خاص در جرایم جنسی این است که از تکرار جرم بزه‌کار، به‌طور خاص پیشگیری نماید.

۲-۲- حقوق انگلیس

تجربه موفقیت‌آمیز استفاده عملی برنامه ریزان کشور انگلستان از سازمان‌های مردم‌نهاد در پیشگیری از انواع مختلف جرایم جنسی علیه زنان و کودکان، به‌ویژه در زمینه بزه‌دیده‌شناسی حمایتی می‌تواند الگویی مناسب برای سیاستگذاران اجتماعی ایران در اعتماد به نهادهای مردمی در

یکی از تازه‌ترین دیدگاه‌هایی که می‌توان با پیشگیری واکنشی کیفری ارتباط داد، نظریه «شرمنده‌سازی بازگرداننده» است، که جان پریت ویت (جرم‌شناس استرالیایی) از دهه ۸۰ میلادی به این‌سو سازمان‌دهی کرده است و هنوز هم اعتبار دارد. به موجب این نظریه، شرمنده‌سازی عبارت است از همه فرایندهای اجتماعی ابراز‌کننده ناراضیتی، که هدف یا نتیجه آنها برانگیختن پشیمانی در فرد شرمنده و یا نکوهش فرد از سوی دیگرانی است که از این شرمنده‌سازی آگاه شده‌اند و از این میان، با استفاده از شرمنده‌سازی بازگرداننده می‌توان بزهکار را به جامعه‌ای که با ارتکاب جرم رابطه‌اش را با آن قطع یا مختل ساخته است، بازگرداند. به‌نظر می‌رسد که شرمنده‌سازی بازگرداننده، با تأکید بر مفهوم «شرم»^۱ می‌تواند رکن‌هایی از سزادهی و تنبیه را در راستای کاهش جرم بازتاب دهد، که بجای تمرکز بر کیفرهای سنتی (دادگری جنایی سنتی)، با مدل‌های روزآمدتر دادگری جنایی (به ویژه، دادگری ترمیمی)^۲ پیوند می‌خورد. بدین سان، سازوکار شرم هم می‌تواند سزایی برای عمل ارتكابی گذشته باشد، و هم منظور فایده‌باوری برای بزهکار و جامعه را محقق سازد. عدم حمایت کیفری یا تقلیل آن، گذشته از اینکه خود نوعی تنبیه و مجازات برای کوتاهی و بی‌احتیاطی بزه‌دیدگان محسوب می‌شود، سهم مؤثری در خود ایمن‌سازی آنان داشته و افراد را به پیشگیری از بزه‌دیدگی سوق می‌دهد. بدین ترتیب، زنان باید اقدامات و مراقبت‌های لازم را در جهت پیشگیری از بزه‌دیدگی خویش در جرایم جنسی انجام دهند. به‌عنوان نمونه بدحجابی یکی از انحراف‌هایی می‌باشد که به خاطر خطرناکی بالقوه‌ای که دارد در قانون مجازات اسلامی جرم‌انگاری شده است. اینگونه جرایم که از آنها به‌عنوان «جرایم مانع» یاد می‌شود، با فلسفه پیشگیری از سایر جرایم در مجموعه قوانین رسوخ می‌کنند. بدین ترتیب از آنجا که نوع پوشش زنان می‌تواند

¹ - Shame

² - Restorative Justice

حمایت از بزهدیدگان باشد. البته برای موفقیت هرچه بیشتر راهکارهای موقعیت‌مدار و فنی درباره این‌گونه جرایم باید از نیروهای پلیس آموزش‌دیده و متخصص در اجرای برنامه‌های حمایتی از بزهدیدگان جرایم جنسی استفاده کرد. جرایم جنسی، در انگلستان در دهه هشتاد میلادی، رشد قابل ملاحظه‌ای داشته و از آنجا که در بسیاری از موارد گزارش نمی‌شد، موجب بروز بحران در امر پیش‌گیری و سیاست‌گذاری جنایی بوده است؛ لیکن به‌نظر می‌رسد با رشد و توسعه ظرفیت‌های مراکز بحران تجاوز به عنف،^۱ امروز به این امر، با خوش‌بینی بیشتری نگریده شده و زنان بیشتری نسبت به گذشته به گزارش این جرم اقدام ورزند.

حداکثر مجازات برای تجاوز جنسی در حقوق انگلستان حبس ابد است، البته، براساس مواد ۵۸ تا ۶۰ قانون جرم و بی‌نظمی مصوب سال ۱۹۹۸، دادگاه می‌تواند مجازات‌های مبسوطی در مورد جرایم جنسی اعمال این اختیار در جایی است که دادگاه قصد دارد مجازات حبس اعمال کند؛ اما معتقد است که ترتیبات عمومی برای جلوگیری از ارتکاب جرایم بعدی یا ضمانت بازپروری آن‌ها کافی نخواهد بود، در این صورت مجازات، مشتمل بر مجازات اصلی و دوره تمدید شده است. در طی دوره تمدید، مجرم تحت نظارت است. دوره اضافی، به اندازه‌ای که برای جلوگیری از ارتکاب مجدد جرم جهت بازپروری مجرم لازم باشد، ده سال خواهد بود. در کشور انگلستان، روابط جنسی میان زن و مرد که با رضایت طرفین صورت پذیرد، غیرقانونی محسوب نمی‌شود؛ مگر اینکه با وجود رضایت هر دو طرف در رابطه جنسی طرفینی، عمل جنسی صورت پذیرفته، به سبب جرم‌انگاری شده باشد. به‌عنوان مثال، درخصوص اشخاصی که سبب موقعیت شغلی خود مورد اعتمادند؛ مانند رفتارهای ناپه‌نجان جنسی معلمان، پرستاران و روان‌پزشکان که حتی در صورت رضایت طرف دیگر، جرم شناخته می‌شود.

در کشور انگلستان، جرم خاصی که شباهت زیادی با جرم لواط در ایران دارد، جرم آمیزش از دبر با جنس مخالف است^۲ که شامل سه عمل مجرمانه در حقوق کیفری انگلستان می‌شود. طبق بند ۱ ماده ۱۲ قانون جرایم جنسی مصوب ۱۹۵۶، دخول از طریق معقد،^۳ شرط لازم برای تحقق این جرم محسوب می‌شود (معمدی‌مهر، ۱۳۸۰: ۱۷۰). براساس قانون جرایم جنسی مصوب سال ۱۹۶۷ در مواردی که این عمل، لواط باشد، برای مجرمانه تلقی شدن این عمل، باید طرفین یا هرکدام از آن‌ها، زیر ۲۱ سال بوده و عمل خود را در خلوت انجام نداده باشند. لذا ارتکاب این عمل توسط افراد بیش از ۲۱ سال و در خلوت، جرم نخواهد بود. البته نباید فراموش نمود که همجنس‌گرایی در انگلستان، عملی مشروع و قانونی است. ضمن اینکه، در حال حاضر، طبق ماده ۱۴۳ قانون عدالت کیفری مصوب سال ۱۹۹۴، بین لواط از ۲۱ سال به ۱۸ سال تقلیل یافت و حتی اگر عمل در خلوت هم انجام شده باشد، جرم محسوب می‌شود. کیفر این عمل، در صورتی که نزدیکی جنسی از طریق معقد با یک زن و بدون رضایت وی صورت گیرد، حداکثر حبس ابد خواهد بود و اگر همین عمل به شکل لواط و بدون رضایت با مردی انجام پذیرد، حداکثر مجازات آن، ده سال حبس خواهد بود. همچنین، اگر سن مرتکبین یا یکی از طرفین زیر ۱۸ سال باشد، مجازات ۵ سال حبس و اگر بالای ۱۸ سال باشد، مجازات ۲ سال حبس خواهد بود. ضمن اینکه، اگر این عمل با یک زن یا مرد زیر ۱۶ سال ارتکاب یابد، مجازات آن، حبس ابد خواهد بود. همان‌طور که ملاحظه شد، روند قانونگذاری در انگلستان در حوزه جرایم جنسی علی‌رغم اینکه نظام حقوقی این کشور مبتنی بر حقوق عرفی یا حقوق نانوشته است از حدود دو قرن پیش آغاز شده است و تکامل یافته‌تر شده است و این امر به تطابق این قوانین با خواست و نیاز جامعه در زمان کمک کرده است.

² - Buggery

³ - Penetration

¹ - Rape Crisis Center

نتیجه‌گیری

سال ۲۰۰۳ یکی از تأثیرگذارترین و مهم‌ترین سال‌های حقوق جزای انگلستان در خصوص جرایم جنسی بود. در این سال قانونگذار انگلستان کل قوانین و مقررات مربوط به جرایم جنسی را که به شکل پراکنده و نامنظم در قوانین مختلف در طول سال‌های گوناگون وضع شده بود را جمع‌آوری کرد و به اصلاح و تکمیل آنها پرداخت و این دسته از جرایم را از نو ساخت. مبنا و اساس فعلی رسیدگی به جرایم جنسی در اکثر موارد، قوانین مصوب در این سال است. سیاست تقنینی حاکم بر پاسخ‌دهی به جرایم جنسی در نظام حقوقی ایران و انگلستان با توجه به منشأ آن متفاوت است. در نظام حقوقی ایران که پیشگیری و پاسخ‌دهی از جرایم جنسی مورد مطالعه قرار گرفته است، مقررات مختلفی در راستای مبارزه با جرایم جنسی وضع گردیده است که می‌توان در قوانینی همچون قانون مجازات اسلامی، قانون مجازات‌های تعزیری، قانون آیین دادرسی کیفری و سایر قوانین مورد بررسی قرار داد. در حقوق انگلیس نیز قوانین مختلفی در راستای پیشگیری از جرایم جنسی وضع گردیده است. روند قانونگذاری در انگلستان در حوزه جرایم جنسی، علی‌رغم اینکه نظام حقوقی این کشور مبتنی بر حقوق عرفی یا حقوق نانوشته است، از حدود دو قرن پیش آغاز شده است و تکامل یافته‌تر شده و این امر به تطابق این قوانین با خواست و نیاز جامعه در زمان کمک کرده است. با دقت به آن چه که آمد و با توجه به سیر قانونگذاری در ایران و نگاه مقایسه‌ای با کشوری چون انگلستان به این نتیجه خواهیم رسید که مقدمه مهم و پراهمیتی چون جرایم (و از همه مهمتر تعرضات) جنسی در کشورمان محجور مانده است.

ملاحظات اخلاقی: موارد مربوط به امانت‌داری در استناد به متون و ارجاعات مقاله تماماً رعایت گردید.

تعارض منافع: تدوین این مقاله، فاقد هرگونه تعارض منافی بوده است.

سهم نویسندگان: تمامی نویسندگان در نگارش این مقاله دارای سهم برابر بوده‌اند.

تشکر و قدردانی: از تمام کسانی که ما را در تهیه این مقاله یاری رسانده‌اند، سپاسگزاریم.

تأمین اعتبار پژوهش: این پژوهش بدون تأمین اعتبار مالی سامان یافته است.

منابع و مأخذ

- الهی، محمد علی؛ حیدری، محمد علی و شکرچی‌زاده، محسن (۱۴۰۰). «سیاست جنایی پیشگیرانه ناظر بر جرایم جنسی در فقه اسلامی». *مطالعات فقه و حقوق اسلامی*، ۲۴: ۳۹-۶۶

- توحیدی، احمدرضا و فضل‌ی، دنیا (۱۳۹۳). «پیشگیری وضعی از جرایم جنسی». *دو فصلنامه فقه و حقوق خانواده*، ۶۱: ۷۱-۹۶

- جعفریان، محمد حسن؛ مدبر، لیلیا و چوپانی رستمی، محسن (۱۳۸۷). «تبیین جایگاه پیشگیری وضعی در کاهش ارتکاب جرم». *پلیس زن*، ۵: ۱۲۶-۱۵۶

- حسینی، سید حسین و صفری، صادق (۱۳۹۴). «نقش جنسیت مؤنث در ارتکاب و پیشگیری از جرایم جنسی». *پژوهش حقوق کیفری*، ۱۱: ۱۴۷-۱۶۷

- رایجیان اصلی، مهرداد (۱۳۸۳). «رهیافتی نو به بنیانهای نظری پیشگیری از جرم». *مجله حقوقی دادگستری*، ۴۹-۴۸: ۱۲۱-۱۶۸

- شیری، عباس (۱۳۸۷). «درآمدی بر پیشگیری وضعی و گونه‌های آن». *دفتر تحقیقات کاربردی پلیس پیشگیری ناجا*، تهران: اولین همایش ملی پیشگیری از جرم.

- شیعه علی، علی؛ زارع، وحید و زارع، مجتبی (۱۳۹۴). «جایگاه سیاست جنایی مشارکتی واکنشی در مرحله تعقیب کیفری در حقوق ایران». *مطالعات حقوق کیفری و جرم‌شناسی*، ۵: ۳۲۸۷-۳۱۰.
- گسن، موریس (۱۳۹۴). *اصول جرم‌شناسی*. ترجمه میر روح اله صدیق، چاپ سوم، تهران: نشر دادگستر.
- معتمدی مهر، مهدی (۱۳۸۱). *حمایت از زنان در برابر خشونت*. چاپ اول، تهران: انتشارات برگ زیتون.
- نجفی ابرندآبادی، علی حسین (۱۳۸۳). «عدالت قضایی (پیشگیری عادلانه از جرم در علوم جنایی)». *مجموعه مقالات در تجلیل از استاد دکتر محمد آشوری*، چاپ هفتم، تهران: سمت.
- نجفی توانا، علی (۱۳۹۰). *جرم‌شناسی*. چاپ چهاردهم، تهران: آموزش و سنجش.

